

Avoimuus ammattikorkeakoulussa

– Kohtaako tiede- ja korkeakoulupolitiikka arjen?

Leena Wahlfors

Avoimuus on ollut yksi viimeisten vuosien keskeisimmistä tiede- ja korkeakoulupolitiikan kysymyksistä. Erityisesti keskustelua on Suomessa käyty ja päätöksiä tehty tutkimustulosten avoimuudesta. Vähemmälle huomiolle on taas jäänyt opetuksen ja oppimateriaalien avoimuus korkeakoulutuksessa. Leena Wahlforsin pienimuotoinen yhden ammattikorkeakoulun tilannetta koskeva selvitys tuo tietoa avoimuudesta ammattikorkeakoulujen näkökulmasta. Opetukseen ja oppimateriaaleihin liittyvät kysymykset ovat ydinaluetta ammattikorkeakoulujen avoimuuskeskustelussa.

1. Johdanto

1.1 Avoimuus osana kansainvälistä ja kansallista tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa

Tieteen avoimuus ja tiedon jakaminen on ollut perinteisesti välttämätön osa laadullisesti korkeatasoisen tutkimuksen tekemistä erityisesti luonnontieteissä (David 2008). Avoimuutta on toteutettu, koska se on ollut hyödyllistä ja se on palvellut yksittäistä tutkijaa tai tutkijaryhmää tiedonvaihdon näkökulmasta. Myöskään osana tiedepolitiikkaa avoimuus ei ole uusi asia. Budapestin avoimen julkaisemisen aloite (<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>) julkaistiin vuonna 2002 ja vuotta myöhemmin Berliinin julistus tieteellisen tiedon avoimesta saatavuudesta (<https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>).

Euroopan komission vuonna 2017 julkaisema European Open Science Cloud Declaration (https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/goals-research-and-innovation-policy/open-science/european-open-science-cloud-eosc_en) sekä syksyllä 2018 Science European 11 jäsenjärjestön perustama ja käynnistämä

Plan S –aloite (Principles and Implementation: <https://www.coalition-s.org/addendum-to-the-coalition-s-guidance-on-the-implementation-of-plan-s/principles-and-implementation/>) voimistivat ja uudistivat merkittäväällä tavalla avoimuuden tahtotilaa (Ilva 2018). Plan S-aloitteen tavoitteena on tieteellisten julkaisujen välitön avoin saatavuus. Aloitteeseen sisältyy kymmenen periaatetta ja toimeenpanosuunnitelma. European Open Science Cloud –aloitteessa otettiin heinäkuussa 2020 jälleen uusi askel perustamalla sitä varten oma yksityisoikeudellinen elimensä EOSC Association (https://ec.europa.eu/info/news/deed-association-new-eosc-association-signed-29-july-2020-2020-aug-07_en). Yhdistyksen perustamisella halutaan edistää EOSC-aloitteen täytäntöönpanoa Horisontti Eurooppa -puiteohjelmassa ja sen ulkopuolella.

Myös eurooppalaisten yliopistojen yhteistyöelimet kuten LERU ja EUA ovat omaksuneet avoimen tieteen politiikan (LERU roadmap: <https://www.leru.org/files/LERU-AP24-Open-Science-full-paper.pdf>; EUA Open Science: <https://eua.eu/issues/21:open-science.html>). Mainittava on lisäksi Hollannin, Ranskan ja Suomen yhtei-

saloitteesta vuonna 2019 perustettu kansallisen avoimen tiedekoordinoinnin verkosto CoNOSC (<https://conosc.org/>), johon kuuluu Euroopan Unionin lisäksi 21 maata.

Suomi on toiminut aktiivisena avoimuuden edistäjänä kansainvälisillä tiede- ja korkeakoulu-poliittisilla foorumeilla. Samanaikaisesti kotimaassa on tehty työtä määrätietoisesti 2010-luvun alusta lähtien sen jälkeen, kun Suomen hallitus teki periaatepäätöksen digitaalisten aineistojen avoimuudesta julkishallinnossa. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti 2010-luvulla hankkeet Tutkimuksen tietoaineistot – TTA (2011–13) ja Avoin tiede ja tutkimus – ATT (2014–17) (Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistus 2020 -2025: https://avointiede.fi/sites/default/files/2020-02/julistus2020_1.pdf; Ilva 2018).

Suomen Akatemia edistää tutkimustulosten avointa julkaisemista tutkimusrahoittajan roolissa Plan S –aloitteen linjaukset huomioon ottaen (Iiva 2018). Kansalliskirjaston FinElib-toimisto suomalaisen tiedeyhteisön konsortioelimenä toimii puolestaan kansallisena neuvotteluosapuolena kansainvälisten tiedelehtien kanssa tehtävissä sopimuksissa (FinELib tavoitteet: <http://finelib.fi/neuvottelut/tavoitteet/>; FinELibin sopimusneuvottelut ja open access: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/144144/Arja_Tuuliniemi_FinELib_neuvottelut_julkinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y). FinElibin toiminnassa yhä keskeisemmäksi on noussut pyrkimys lisätä avointa julkaisemista laadukkaissa tiedelehdissä, vähentää avoimen julkaisemisen kustannuksia sekä tehdä avoin julkaiseminen tutkijalle helpommaksi.

Tieteellisten seurain valtuuskunta on ottanut vuoden 2018 jälkeen kansallisen koordinaati-roolin avoimen tieteen kysymyksissä. TSV julkaisi vuonna 2019 avoimen tieteen ja tutkimuk-

sen julistuksen (https://avointiede.fi/sites/default/files/2020-02/julistus2020_1.pdf), minkä jälkeen työtä on jatkettu valmistelemalla kansallisia linjauksia avoimen tieteen eri osa-alueilla; toimintakulttuurin avoimuus, tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus, tutkimusaineistojen ja -menetelmien avoin saatavuus sekä oppimisen ja oppimateriaalien avoimuus (<https://avointiede.fi/ajankohtaista/kansallinen-osalinjaus-oppimateriaalien-avoimesta-saatavuudesta>). Viimeksi mainittu linjaus valmistui vuoden 2020 syksyllä.

1.2 Avoimuus korkeakoulu-poliittisena kysymyksenä ammattikorkeakouluissa

Ammattikorkeakoulujen lakisäätöihin tehtäviin ei kuulu tieteellinen perustutkimus. Sen perusteella voisi ajatella, että avoimen tieteen ja julkaisemisen kysymykset eivät olisi yhtä relevantteja ammattikorkeakouluille kuin yliopistoille ja tutki-

muslaitoksille. Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on kuitenkin tuottaa tutkimukseen perustuvaa korkeakouluopetusta. Näin opetushenkilökunnan helppo ja vapaa pääsy uusimpaan tutkituun tietoon ja aineistoihin on merkityksellistä.

Tutkimustiedon avoin saatavuus on keskeistä myös ammattikorkeakoulujen harjoittaman tutkimus- ja kehittämistoiminnan kannalta. Tarvitaan vapaa pääsy niin julkaistuihin tutkimustuloksiin kuin avoimeen dataankin. Myös vastaa ammattikorkeakoulujen TKI-toiminnan tuotosten avaaminen ja jakaminen kansalais-

TUTKIMUSTIEDON AVOIN SAATAVUUS ON KESKEISTÄ MYÖS AMMATTIKORKEAKOULUJEN HARJOITTAMAN TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISTOIMINNAN KANNALTA. TARVITAAN VAPAA PÄÄSY NIIN JULKAISTUIHIN TUTKIMUSTULOKSIIN KUIN AVOIMEEN DATAANKIN. MYÖS VASTAAVASTI AMMATTIKORKEAKOULUJEN TKI-TOIMINNAN TUOTOSTEN AVAAMINEN JA JAKAMINEN KANSALAISETEN, YRITYSTEN JA LAAJASTI YHTEISKUNNAN KÄYTTÖÖN ON SUORAAN KYTKÖKSISSÄ NIIDEN VAIKUTTAVUUTEEN.

ten, yritysten ja laajasti yhteiskunnan käyttöön on suoraan kytköksissä niiden vaikuttavuuteen (Puhakka-Tarvainen et al. 2017; Kärki et al. 2016).

Kolmas ammattikorkeakoulujen toiminnan kannalta oleellinen avoimuuteen liittyvä teema on tässä artikkelissa tarkastelun kohteena oleva kysymys oppimisen ja oppimateriaalien avoimuudesta. TSV:n osalinjauksessa oppimateriaalien

avoimesta saatavuudesta ja avoimista opetuskäytännöistä (<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/kansallinen-osalinjaus-oppimateriaalien-avoimesta-saatavuudesta>) todetaan, että avoimien oppimateriaalien laatimisen, hyödyntämisen ja yhteiskehittämisen tulisi olla osa koulutuksen arkea. Linjauksessa esitetyt neljä periaatetta liittyvät oppimateriaalien sisällön luotettavuuteen ja laatuun. Linjauksen ensimmäinen periaate toteaa, että avoimuuden ohella arvioidaan opetuksen ja sen yhteydessä kehitettyjen avoimien oppimateriaalien sisällön luotettavuutta ja muita laadun osatekijöitä. Linjauksen toisessa periaatteessa muistutetaan oppimisen avoimuuden edistämisessä huomioitavista eettisistä ja oikeudellisista käytännöistä. Kolmantena periaatteena nostetaan esiin, että avointa oppimista ja oppimateriaaleja kehitettäessä on huomioitava niiden soveltuminen erilaisille oppijoille. Neljännessä periaatteessa korostetaan avointen oppimateriaalien tuottamisen kannustavuutta ja edellytyksiä toimia meritoitumisen lähteenä.

Linjauksen (<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/kansallinen-osalinjaus-oppimateriaalien-avoimesta-saatavuudesta>) mukaan maksuttomien oppimateriaalien laadinnasta koi-
tuvat kustannukset ovat tärkeä huomioon otettava asia. Vaikka avoimet oppimateriaalit ja muu avoimesti saatavilla oleva opetus ovat hyödyntäjälleen maksuttomia, niiden valmistelu ja kehittäminen vaativat resursseja. Yksilöt ja organisaatiot, jotka valmistelevat avoimia oppimateriaaleja avoimesti tarjolle, toimivat maksajina, mutta hyödynsaajia ovat kaikki. Suurin hyöty jäänee kuitenkin tekijälleen itselleen. Esimerkiksi avoimet ilmaiset verkkopohjaiset kurssit (MOOC) voivat toimia ns. sisäänheittokursseina, mikäli niiden avulla saadaan markkinoitua maksullista tutkintokoulutusta tai muita oppimistuotteita. Hyödynsaajana on tällöin ensisijaisesti organisaatio, ei yksilö. Linjauksessa myös muistutetaan, että oppimateriaalien avaaminen tulisi lähteä vapaa-

ehtoisuudesta. Myöskään kaikkea oppimateriaalia ei linjauksen mukaan tarvitse avata. Lähiopetuksella ja siihen soveltuvilla oppimateriaaleilla tulee edelleen olemaan oma tehtävänsä. Opettajien ammattijärjestö OAJ ottanut vahvasti kantaa opettajien omistajuuteen ja määräysvaltaan suhteessa tuotettuihin oppimateriaaleihin (<https://www.oaj.fi/ajankohtaista/blogiartikkelit/ollin-blogi/2019/ala-lataa-teostasi-pilveen-ilman-kohtuullista-luovutussopimusta/>).

2. Avoimuus Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (Xamk)

2.1 Tutkimuskysymys ja aineisto

Minkälaisena ja miten kansainvälisessä ja kansallisessa korkeakoulupoliittisessa puhumossa viime vuosina esillä ollut avoin tiede ja siihen liitetyt tavoitteet näyttäytyvät yksittäisen ammattikorkeakoulun tasolla? Missä määrin avoimuus on jäänyt kansallisen tason tai korkeakoulujen johdon arvoksi ja tavoitteiksi, missä määrin se on läpäissyt koko organisaation? Edellä kuvattuihin kysymyksiin on haettu vastauksia tarkastelemalla Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun (Xamk) avoimuutta käsitteleviä internet-sivuja sekä korkeakoulun opetuksen laajan johtoryhmän

kokousmuistioita, joissa on tehty avoimuutta koskevia päätöksiä. Lisäksi on käyty teemaa avaavia keskusteluja Xamkin tieto- ja julkaisupalvelujen päällikkö Pekka Uotilan kanssa.

Heinäkuussa 2020 toteutettiin sähköpostikysely, joka lähetettiin viidelletoista sattumanvaraisesti valitulle lehtorille/yliopettajalle. Kyselyyn saatiin määräaikaan, elokuun loppuun mennessä kaksi vastausta, joista toisessa kohteliaasti todettiin, ettei vastaajalla ole kosketuspintaa aiheeseen. Kysely toistettiin syyskuun lopulla. Vastausaikaa annettiin kolme viikkoa. Tällä kertaa yksi henkilö lähetti vastauksen, jossa totesi, ettei valitettavasti

löydä aikaa puretua kysymyksiin. Tämän jälkeen kysely päätettiin lähettää kohdennetusti kolmen koulutusyksikön koulutusvastaaville, yhteensä 12 henkilölle, mikä tuotti tulokseksi kuusi vastausta. Tämän artikkelin aineisto perustuu näihin vastauksiin.

Kysely sisälsi kaksi kysymystä. Ensimmäinen kysymys koski avoimia opetus- ja oppimiskäytäntöjä: ”mitä vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia asiakokonaisuuteen mielestäsi liittyy”? Määritelmäksi avoimille opetuskäytäntöille annettiin: ”käytänteet, joilla opetuksesta ja oppimisesta tehdään läpinäkyvää, jaettavaa ja jatkojalostettavaa”. Toinen kysymys koski avoimia oppimateriaaleja: ”Olisitko valmis avaamaan omat oppimateriaalisit? (perustelee)”.

2.2 Avoimuus Xamkissa organisaation näkökulmasta

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (Xamk) on sitoutunut edistämään toimintakulttuurinsa avoimuutta. Avoimuus on ilmaistu läpäisevänä periaatteena opetuksessa ja TKI-toiminnassa. Avoimuuden kuvataan Xamkin nettisivuilla koskevan kaikkia korkeakouluyhteisön jäseniä. Tiedon ja osaamisen näkyväksi tekeminen sekä datan ja aineistojen suunnitelmallinen hallinta ja säilyttäminen nähdään sekä korkeakouluyhteisön että ympäröivän yhteiskunnan kannalta tärkeänä. (Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu: (<https://www.xamk.fi/avoin-tiede-ja-tutkimus-kaakkois-suomen-ammattikorkeakoulussa/>.)

Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa avoimuuden nähdään edistävän toiminnan laatua sekä alueellista ja koko yhteiskunnan laajuista vaikuttavuutta. Hyötyinä esitetään hankkeissa käytettyjen menetelmien, aineistojen ja tuotosten hallittavuuden sekä yhteistyön ja innovaatiotoiminnan vahvistuminen. TKI-toiminnassa avoimuus nähdään merkittävänä alueen elinkeinoja ja hyvinvointia vahvistavana tekijänä (<https://www.xamk.fi/avoin-tiede-ja-tutkimus-kaakkois-suomen-ammattikorkeakoulussa/>).

Xamkissa hyväksyttiin 17.9.2020 tavoitteet oppimateriaalien avoimuuden ja laadukkuuden

edistämiseksi. Vuoteen 2025 mennessä ”suuri osa opettajista on saanut perehdytyksen avoimen oppimateriaalin tuotantoon. Avointen oppimateriaalien määrä on kasvanut, ja niitä tuotetaan jokaisessa yksikössä. Avoimia oppimateriaaleja tuotetaan yhteistyönä myös yli yksikkörajojen. Xamkissa on selkeät toimintaperiaatteet avointen oppimateriaalien tuotannossa ja tarjonnassa”. Tavoitteet on määrä toteuttaa vähitellen siten, että vuoden 2021 aikana avataan hyviä käytänteitä oppimateriaalien jakamisesta, vahvistetaan opettajien avoimien oppimateriaalien tuotanto-osaamista sekä selkiytetään verkko-oppimateriaalien tekijänoikeuksiin liittyviä tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Vuonna 2022 kehitetään muun muassa oppimateriaalien vertaisarviointia pohjautuen julkaistaviin valtakunnallisiin oppimateriaalien laatuksiteereihin. (Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun laaja opetuksen johtoryhmä, pöytäkirja 15/2020, Xamk.)

Edellä kuvattua päätöstä edelsi laajan johtoryhmän keskustelu, jossa opiskelijoiden edustaja kertoi opiskelijakunnan näkemyksenä, että oppimateriaalien avoimuus vahvistaisi opintojaksojen tasalaatuisuutta nykyisestä. Muiden kokousten osanottajien puheenvuoroissa todettiin, että avoimet oppimateriaalialustat mahdollistaisivat resurssien tehokkaan käytön, kehitysideoiden ja parhaiden käytäntöjen jakamisen, opettajien välisen yhteistyön sekä uusille opettajille edellytykset perehtyä opetussisältöihin nykyistä helpommin. Keskustelussa tuotiin esiin, että tähän mennessä oppimateriaalien jakaminen vanhemmilta kollegoilta nuoremmille on ollut hyvän tahtoisuuden varassa. Näin ei kuitenkaan tulisi olla vaan jakamisen tulisi, vaikkakin perustuisi vapaaehtoisuudelle, olla normaali toimintatapa. Kokouksessa myös muistutettiin, että opintojaksojen oppimateriaalien ollessa avoimia, pystytään varmistamaan opetuksen jatkuvuus myös häiriötilanteessa, kun esimerkiksi opettajan äkillisesti sairastuessa, koulutusjohtajalla tai opettajakollegoilla on pääsy opintojaksoalustalle.

Keskustelussa nousi esiin, että teknisesti avointen oppimateriaalialustojen luominen on helppoa. Muutoksen läpiviemisen esteinä ovat sen

sijaan ennen kaikkea asenteelliset ja kulttuuriset kysymykset. Arkihavaintona todettiin, että osa opettajista suhtautuu varsin myötämielisesti avoimuuteen, mutta osa vastustaa asiaa erityisesti tekijänoikeudellisiin kysymyksiin vedoten. Uusien opettajien työsopimuksissa materiaalien omistusoikeus on määritelty Xamkille, mutta työsopimuksissa on tältä osin vielä vaihtelevuutta. Lopuksi todettiin, että tavoitteena on saattaa uudet oppimateriaalit avoimiksi. Tarkoitus ei kuitenkaan ole muuttaa kaikkea jo olemassa olevaa materiaalia avoimeksi. Lähtökohta on, että avoimuuteen kannustetaan, siihen ei pakoteta. (Kaakois-Suomen ammattikorkeakoulun laaja opetuksen johtoryhmä, pöytäkirja 15/2020, Xamk.)

2.3 Avoimuus osana opettajien arkea

Mitä sähköpostikyselyt kertovat? Opetushenkilökunnalta saatujen vastausten perusteella avoimien opetus- ja oppimiskäytäntöjen uskotaan parantavan koulutuksen laatua ja kasvattavan oppimismahdollisuuksia. Opettajien yhteiskäytössä olevien materiaalien myötä opettajien tekemä opintojaksojen yhteissuunnittelu vahvistaa näkemysten mukaan opintojakso toteutusten laatua materiaalin jatko- ja yhteisjalostuksen avulla ja auttaa uusia opettajia perehtymään työhönsä. Aikaa ja työtä säästyy saatujen vastausten perusteella olennaiseen eli opettamiseen ja ohjaamiseen. Myös arviointimenetelmien ja kriteerien nähtiin avoimuuden myötä yhdenmukaistuvan. Opetussuunnitelmien julkisuus ja avoimet kurssirakenteet koettiin myös koulutuksen läpinäkyvyyttä lisäävänä ja opiskelijarekrytointia tukevana tekijänä. Osa opetushenkilökuntaan kuuluvista piti oppimateriaalien avaamista täysin normaalina osana arkeen.

”Olen valmis avaamaan omia materiaaleja. Näin olen tehnyt kollegoiden kanssa jo vuosia. Tämä lisää mahdollisuutta saada rakentavaa

palautetta materiaalista. Tämä tuo myös vastaavuoroisuutta.”

”Olen valmis avaamaan opetus- ja pedagogisen materiaalin muille opettajille. Olen muuten jo tehnyt sitä jo yli 10 vuotta. Meidän on ymmärrettävä, että materiaali on vain työkalu, joka vanhentuu merkittävästi ilman ulkoista tukea. Aivan kuten yksi henkilö ei voi luoda innovaatiota, niin hyvää oppimateriaalia ei voida kehittää vain yhdessä toimistossa ja yhden opettajan avulla.”

Toisaalta tuotiin esiin, että avoimuus ei automaattisesti johda korkeatasoiseen opetukseen:

”Mikäli jokin materiaali koetaan hyväksi, niin varmasti on kaksin verroin arvokkaampaa, mikäli sitä materiaalia on avaamassa sen tekijä ja toisaalta osaamaton luennoitsija voi mokata (itsensä) täysin laadukkaankin lainamateriaalin kanssa.”

Oppimateriaalien avoimuuden vahvuksina ja mahdollisuuksina tuotiin myös esiin, että opiskelija voidaan ottaa mukaan jo opetuksen suunnittelun vaiheessa, mistä hyötyvät sekä opiskelija että opettaja. Avoimuuden nähtiin näin vahvistavan opiskelijoiden merkitystä osana koulutusprosessia. Samalla kuitenkin pohdittiin, että opiskelijat *”voivat pettyä, jos heidän ehdottamansa asiat opetuksen kehittämisessä tms. eivät etene toivomallaan tavalla”*.

Oppimateriaalien avoimuutta pohdittiin vastauksissa myös laajemmin yhteiskehittämisen näkökulmasta. Avoimuus nähtiin mahdollisuutena vertaisoppimiseen opiskelijoiden, tutkijoiden ja opetushenkilökunnan ja muun yhteiskunnan välillä.

Mahdollisuutena nähtiin koulutus- ja pedagogisten prosessien tehokkaampi integrointi koulutusyksikköjen välillä korkeakoulun sisällä ja korkeakoulujen välillä sekä entistä paremmin kansainvälisten työmarkkinoiden tarpeita vastaavien opetussuunnitelmien luominen.

Kyselyaineiston mukaan avoimuus yhdessä maailman kiihtyvän muutosvauhdin kanssa pakottaa ja toisaalta antaa koulutusorganisaatioille mahdollisuuden arvioida toimintaansa sen mukaan, kuinka paljon tarvitaan pitkäkestoisia tutkintoja ja mm. miten kilpailla kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla maailmanlaajuisten toimijoiden kanssa.

Avoimuuteen liittyvinä uhkina ja samanlaisesti mahdollisuuksina nähtiin opettajien osaamistaso ja asenteet. Opettaja, avatessaan ja jakaessaan opetusmateriaalejaan kollegalleen, tulee haastatteluaineiston mukaan ”paljastaneeksi samalla itsensä ja osaamisensa”. Avoimuuden ja opettajan työn muuttuminen läpinäkyvämmäksi lisää myös opettajan toiminnan ja ammattitaidon arvioinnin mahdollisuuksia. Vastausten perusteella haluttomuuteen avata oppimateriaaleja liittyy aiheetonta tai aiheellista huolta oppimateriaalien laadusta. Osalla opettajista avaaminen on ehdollista ja tilannesidonnaista.

”Olin valmis avaamaan vaikka välittömästi sellaisten henkilöiden kanssa, jotka vastavuoroisesti antavat omia materiaalejaan minun hyödynnettäväkseni. Koen kylläkin, että ko. henkilöiden välillä täytyy vallita luottamussuhde ja keskinäinen arvostus, jolloin ei ole riskiä kuulla selän takana kommentteja tai kritiikkiä materiaaleista”.

Oppimateriaalien sivutuotteena ymmärretään syntyvän vertaisarviointitietoa, joka voidaan kokea sekä mahdollisuutena että uhkana. Avoimuuden kerrottiin edellyttävän yhteistyö- ja tiimityöskentelytaitoja ja pakottavan jatkuvaan ammatilliseen kehittämiseen.

Vastauksissa korostui tarve selkeyttää opettajien tuottamien materiaalien tekijänoikeudelliset sekä muut tietosuojalainsäädännölliset kysymykset, mikä on ollut erityisesti OAJ:n, Opettajien ammattijärjestön esille tuoma haaste (<https://www.oaj.fi/arjessa/tekijänoikeudet-ja-opettajan-tyo/>). Huoli tekijänoikeudellisista kysymyksistä näyttäisi olevan sekä juridinen että asenteellinen, nousevan myös ”mustasukkaisuudesta opettajan itse tuottamasta materiaalista”, kuten yksi vastaaja asian muotoilee.

Mitä ovat oppimateriaalit ja mitä ovat avoimet oppimateriaalit, vaatii vastausten perusteella selkiyttämistä. Seuraavassa sitaatissa opettaja määrittelee työkseen oppimistehtävien tuottamisen osana opetustyötään erottaen ne oppimateriaaleista, joita hän hyödyntää työssään.

”Opettajan tehtävä ei käsittäkseni ole tuottaa oppimateriaalia, vaan minut on palkattu opettamaan. Luon puitteet, rakenteen ja prosessin. Tietenkin, jos minulle annettaisiin tällainen oppimateriaalin tuottamistehtävä ja siihen annettaisiin erikseen resurssia, niin ilman muuta voisin tuottaa avointa materiaalia. Sehän olisi silloin minun työtehtäväni, josta minulle maksettaisiin”.

Avointen oppimateriaalien tuottamiseen liittyy haastatteluaineiston perusteella taloudellisia intressejä. Toisaalta haastatteluista käy hyvin ilmi epävarmuus siitä, mitä ovat oppimateriaalit tai avoimet oppimateriaalit. Tuottaako opettaja oppimateriaaleja valmistellessaan lähiopetusta?

”Tämä aihe vaatisi laajempaa pohdintaa, ja tällä hetkellä minulla ei ole vielä riittävästi tietoa tai edes näkemyksiä vastaamiseksi. ... aiemmassa ...palaverissa sovittiin, että näistä avoimista opetus- ja oppimiskäytännöistä saadaan joku kertomaan meille, jonka jälkeen ollaan (toivottavasti) viisaampia.”

3. Johtopäätökset

Valtakunnallisesti ja korkeakoulujen tasolla työtä avoimuuden edistämiseksi tehdään määrätietoisesti. Myös Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa avoimuuden periaatteet on omaksuttu ja sisäistetty arvona ja osaksi toimintasuunnitelmia ja toimintaa. Haastatteluaineiston perusteella työtä avoimuuden eteen on kuitenkin vielä paljon tehtävänä. Työn implementointi organisaation opetusta toteuttaville ja yksilötasolle on vielä kesken. Kyse ei ole pelkästään tavoitteiden toiminnallistamisesta organisaation eri tasoilla. Tarvitaan toimia erityisesti avoimuuteen liittyvän tiedon ja osaamisen ja sitä kautta avoimuuden arvojen sisäistämiseksi. Tarvitaan kulttuurinmuutos (Nosek, 2017).

Osalle Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun opettajista avointen oppimateriaalien tuottaminen sekä opetusmateriaalien ja menetelmien jakaminen kollegoiden kanssa on arkipäivää. Myönteisesti asiaan suhtautuvat näkevät avoimuuden mahdollisuutena, jopa välttämättömyytenä erityisesti koulutuksen laadun, kilpailukyvyyn, opiskelijavetovoiman ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta.

Osalle opettajakunnasta avoimuuden kysymyksillä ei näyttäisi olevan yhteyttä omaan työhön. He kertovat, etteivät edes tiedä, mitä kaikkea avoimuudella tai avoimilla oppimateriaaleilla tarkoitetaan, mitä asioita kokonaisuuteen sisältyy ja mitä kirjoittamattomia ja kirjoitettuja sääntöjä avoimuuteen liittyy.

Osa opettajista suhtautuu avoimuuteen varauksellisesti ja huolta kantaen. Pohdintaa herättää, minkälaisia sopimuksia työntekijän ja työnantajan välillä tulisi laatia ja mistä asioista ylipäätään tulisi sopia. Selvittämistä vaativina kysymyksinä tuodaan esiin, mikä rooli opettajilla on avointen oppimateriaalien tuottajina ja hyödyntäjinä ja miten he itse hyötyisivät oppimateriaalien avaamisesta ja avointen oppimateriaalien tuottamisesta. Tilanne on siten samankaltainen kuin tieteellisen tutkimuksen puolella tutkijoiden keskuudessa. Tutkijat ovat raportoineet, että yhteinen ymmärrys avoimuuden toteuttamisen käytännöistä, vaatimuksista ja tavoitteista on vaillinainen (mm. Lilja 2020). Freskien (Freskie et al. 2015) mukaan tieteellisessä tutkimuksessa avoimuuden edistämisen esteenä on selkeiden yksilötason kannustimien puuttuminen. Myös tämän artikkelin aineiston perusteella avoimuuden edistämiseksi taloudellisten ja meritoitumiseen liittyvien yksilötason kannustamien rakentaminen on tärkeää.

Merkille pantavaa on myös, että haastatteluaineistosta nousi esiin samoja kysymyksiä, joita myös TSV:n osalinjauksessa oppimateriaalien

avoimesta saatavuudesta ja avoimista oppimiskäytännöistä on nostettu keskeisimmiksi periaatteiksi ja toisaalta kysymyksiksi, joihin tulisi kiinnittää huomiota ja joiden edistämiseksi tulisi ponnistella.

4. Pohdinta

Tämän artikkelin aineisto on varsin rajallinen vastaajien määrän osalta. Kuitenkin vastaukset, jotka

kyselyyn saatiin, antoivat keskenään varsin samansuuntaisia ja toisiaan täydentäviä kuvauksia nykytilanteesta sekä uhkista ja mahdollisuuksista, joita teemaan koetaan liittyvän.

Toki sähköpostikyselyllä toteutettuna on mahdollisuus, että vastaajat ovat ymmärtäneet kysymykset eri tavoin. Kyselyyn saatiin myös todennäköisesti vähemmän aineistoa kuin, jos se olisi toteutettu haastattelun avulla, mutta vastausten saamisen vaikeus ja suhteellisen pienen määrän kertonevat myös siitä,

että tema on ammattikorkeakoulujen keskuudessa vielä suhteellisen vieras ja ongelmallinen.

Tämä on tarina, muistiinmerkintä yhdestä aikamme sosiaalisesta diskurssista tietynä aikana, tietyssä paikassa. Avoimuuden edistäminen ja edistyminen edellyttää ymmärrystä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä. Tämä artikkeli puoltaa paikkansa tätä tematiikkaa avaavana puheenvuorona. Pidän myös tärkeänä, että avoimuuden edistämisen tarkasteluissa ei keskityttäisi liiaksi yhteiskunnan, talouden tai organisaatioiden näkökulman tarkasteluihin unohtaen yksilöt (vrt. Levin and Leonelli 2017). ■

*Kiitokset arvokkaista kommenteista ja tuesta artikkelin tekemisessä tutkimuspalvelupäällikkö Jaana Backmanille (Itä-Suomen yliopisto), suunnittelu-
päällikkö Janne Pölöselle (Tieteellisten seurain val-*

tuuskunta) ja tieto- ja julkaisupalvelujen päällikkö Pekka Uotilalle (Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu).

Lähteet

- BERLIININ JULISTUS TIETEELLISEN TIEDON AVOIMESTA SAATAVUUDESTA: <https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration>. Luettu 3.3.2021
- BUDAPESTIN AVOIMEN JULKAISEMISEN ALOITE: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>. Luettu 3.3.2021
- CoNOSC: <https://conosc.org>. Luettu 3.3.2021.
- DAVID, P. 2008: The Historical Origins of “Open Science”: An Essay on Patronage, Reputation and Common Agency Contracting in the Scientific Revolution, *Capitalism and Society*, 3/2, doi: 10.2202/1932-0213.1040.
- EUROPEAN OPEN SCIENCE DECLARATION: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/goals-research-and-innovation-policy/open-science/european-open-science-cloud-eosc_en. Luettu 3.3.2021
- EOSC Association: https://ec.europa.eu/info/news/deed-association-new-eosc-association-signed-29-july-2020-2020-aug-07_en. Luettu 9.3.2021.
- EUA Open Science: <https://eua.eu/issues/21:open-science.html>. Luettu 3.3.2021
- FINELIBIN SOPIMUSNEUVOTTELUT JA OPEN ACCESS: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/144144/Arja_Tuuliniemi_FinELib_neuvottelut_julkinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 13.7.2020
- FINELIB TAVOITTEET: <http://finelib.fi/neuvottelut/tavoitteet/>. Luettu 28.7.2020.
- FRIESIKE, S., WIDENMAYER, B., GASSMANN, O. et al. 2015: Opening Science: Towards an Agenda of Open Science in Academia and Industry, *The Journal of Technology Transfer*, 40/4: 581–601.
- ILVA, J. 2018: Pikavauhtia kohti tieteellisten julkaisujen avoimuutta. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 55(4). <https://doi.org/10.23990/sa.77161>.
- KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU: <https://www.xamk.fi/avoin-tiede-ja-tutkimus-kaakkois-suomen-ammattikorkeakoulussa/>. Avattu 31.7.2020.
- KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU: Laaja opetuksen johtoryhmä, pöytäkirja 15/2020, Xamk.
- KÄRKI, A., PÄÄLLYSAHO, S. & RISSANEN, R. 2016: Avoin tiede ja tutkimus ammattikorkeakoulukentässä. *Tiede-politiikka* 41 (1), 49–55.
- LERU:n roadmap: <https://www.leru.org/files/LERU-AP24-Open-Science-full-paper.pdf>. Luettu 3.3.2021.
- LEVIN, N., LEONELLI, S. 2017: How Does One “Open” Science? Questions of Value in Biological Research. *Science, Technology, & Human Values*, 42/2: 280–305.
- LILJA, E. 2020: Threat of policy alienation: Exploring the implementation of Open Science policy in research practice. *Science and Public Policy*, 2020, 1–15. doi: 10.1093/scipol/scaa044 Article. Oxford.
- NOSEK, B. 2017: Opening science. Teoksessa R. Jhangiani & R. Biswas-Diener (toim.), *Open: The philosophy and practices that are revolutionizing education and science* (s. 163–178). London: Ubiquity Press.
- OPETTAJIEN AMMATTIJÄRJESTÖ: <https://www.oaj.fi/arjessa/tekijanoikeudet-ja-opettajan-tyo/>. Luettu 13.7.2020
- OPETTAJIEN AMMATTIJÄRJESTÖ: <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/blogiartikkelit/ollin-blogi/2019/ala-lataa-teostasi-pilveen-ilman-kohtuullista-luovutusso-pimusta/>. Luettu 8.3.2021.